

СУЧАСНИЙ СТАН ОРНІТОФАУНИ м. ЖИТОМИР ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ

О.М. Марцун, С.С. Пономарьова

Спільнота б'юродотчерів України «UaBirds»; вул. Покровська 94, кв. 173, м. Житомир, Житомирська область, 10031, Україна
Ukrainian Birdwatching Community «UaBirds»; Pokrovska str., 94/173, Zhytomyr, 10031, Ukraine

✉ О.М. Марцун (O.M. Martsun), e-mail: martsun.oleg@i.ua; **Oleh Martsun** <https://orcid.org/0009-0006-1544-815X>

Current state of the avifauna of Zhytomyr city and its environs. - O.M. Martsun, S.S. Ponomariova. - Berkut. 34 (1). 2025. - Based on own observations in 2015–2025, a list of bird species found in the city of Zhytomyr and its surroundings was compiled, and their status of stay was established. A total of 168 species have been registered, 9 of which are listed in the Red Book of Ukraine. For 107 species, nesting is confirmed or probable. During the observation period, the following factors have had a negative impact on the study area: disturbance, burning of reeds, pollution, the appearance of private buildings on a significant part of the site, stray domestic and feral cats and dogs. Positive factor: lack of hunting. [Ukrainian].

Key words: fauna, status, number, breeding, migration, habitat.

На підставі власних спостережень у 2015–2025 рр. складений список видів птахів, виявлених у м. Житомир та його околицях, встановлений статус їх перебування. Загалом зареєстровано 168 видів, 9 із яких занесені до Червоної книги України. Для 107 видів гніздування доведено або імовірне. За період спостереження на досліджуваній території проявляється негативний вплив наступних чинників: фактор турбування, випалювання очерету, забруднення, поява на значній частині приватних забудов, бродячі свійські та дичавілі коти та собаки. Позитивний чинник: відсутність полювання.

Ключові слова: фауна, статус, чисельність, гніздування, міграція, біотоп.

Систематичне вивчення птахів Житомирщини почалося у ХІХ ст. Першу наукову інформацію про них знаходимо ще у працях К.Ф. Кесслера (1851, 1853 та ін.). З того часу в Житомирі та його околицях працювало багато науковців. Фенологічні спостереження за міграцією птахів у 1884–1906 рр. проводив Р.І. Собкевич (Цицюра, 1995). Поширення та екологію птахів на Житомирщині вивчали М.О. Бурчак-Абрамович (1928), І.О. Цемш (1936), В.П. Жежерін (1962) та інші зоологи. На сучасному етапі орнітологічні дослідження обмежувалися здебільшого вивченням окремих груп птахів, зокрема воронових (Мельниченко, Копеїн, 1994; Демідова та ін., 2012; Демідова, Мельниченко, 2015; Зимароєва, 2015), птахів паркової зони (Ковальчук, Власенко, 2010; Буднік, Власенко, 2012; Ткачук, Максименко, 2024), зимової орнітофауни (Весельський, Цицюра, 2004), поширення рідкісних видів (Стадниченко та ін., 2003 та ін.). Детальне дослідження різноманіття птахів міста не проводилося, тому орнітофауна Житомира вивчена недостатньо. Мета нашої статті – виправити цю прогалину і провести повну інвентаризацію орнітофауни м. Житомир та його околиць, проаналізувати вплив господарської діяльності людини на різноманіття птахів.

Район досліджень

Місто Житомир розташоване на півночі України, в перехідній зоні – від поліської до лісостепової. Згідно фізико-географічного районування, територія міста належить до Житомирського Полісся. За орнітогеографічним районуванням – до ділянки Правобережне Полісся (Гаврись, Бабич, 2004). Через Житомир протікають річки Тетерів (правобережна притока Дніпра першого порядку), Кам'янка (ліва притока Тетерева, перетинає місто з півночі на південь), Лісова (права притока Кам'янки), Крошенка (ліва притока Кам'янки), Руденка (притока Крошенки, тепер майже струмок), Пуятинка (впадає в Тетерів у південно-східній частині міста), Польова Кам'янка, Довжик. Також частково збереглися невеликі русла Великої Пуятинки, Видумки, Вошивиці, Коденки, Кокаричанки,

Поповки, Рудавки, Рудні, Ставровки, Щенявки, частина з яких зараз протікає у трубах під землею. Старовинна частина Житомира розміщена на скелястих пагорбах над річкою Кам'янкою – на горах Охрімівій, Замковій, Павловій (Соколовій), також у межах міста є пагорби Петровська та Сурина гори. Річки міста належать до басейну Дніпра.

Територія міста 61 км². Воно адміністративно поділене на два райони: Богунський та Корольовський.

Матеріал і методика

Дослідження орнітофауни м. Житомир та околиць проводилося у 2015–2025 рр. на природних і штучних водоймах у долині р. Тетерів та її притоках: Кам'янка, Лісова (Лісова Кам'янка), Крошенка. Також обліки охоплювали Соколовський кар'єр (Крошня), Богунський кар'єр (Богунія), кар'єр цегельного заводу поблизу міського полігону твердих відходів (Крошня), Силікатний кар'єр (с. Слобода-Селець), очисні ставки, Швиридський, Крошенський, Вільський, Генеральські ставки, озера Мельком (с. Сонячне), а також дрібні безіменні водойми у межах міста. В багатопверховій та одноповерховій забудовах міста, парках, скверах та кладовищах проводилися епізодичні спостереження, які дозволяють оцінити видовий склад і статус птахів, які тут мешкають.

Облік птахів проводився на 12 постійних маршрутах:

№ 1 кар'єр цегельного заводу (протяжність 500 м);

№ 2 річка Крошенка – Крошенський став – Соколовський кар'єр – Швиридський став (5 км);

№ 3 озеро Мельком (1 км);

№ 4 Вільський став – малий глиняний кар'єр без назви (400 м);

№ 5 Силікатний кар'єр – ставки очисних споруд (1,5 км);

№ 6 річка Лісова (800 м);

№ 7, 8 річка Кам'янка (3 км);

№ 9, 10, 11, 12 річка Тетерів (9 км).

Сумарна протяжність маршрутів 20,5 км.

Літературні дані по птахів Житомира стосуються або окремих територій міста, або окремих періодів чи систематичних груп. При написанні роботи було використано дані власних обліків птахів водойм у межах м. Житомир, проведених нами у 2020 – червні 2025 рр., а також дані обліків птахів 2015–2019 рр., проведені учасниками натуралістичного клубу «Юні Орні», учнями Ліцею № 6 міста Житомира під керівництвом викладача біології О. Марцуна. Також інформацію збирали за допомогою сайту INaturalist, для чого було створено проєкт «Птахи Житомира та околиць». Матеріал зібраний під час одноденних екскурсій у різні сезони року, метою яких було проведення інвентаризації орнітофауни та визначення характеру перебування виявлених видів на даній території. Обліки були проведені в наступні періоди: гніздовий (травень – червень), зимовий (грудень – лютий) і міграційний весняний (березень – квітень) та міграційний осінній (серпень – листопад). Часові рамки періодів дещо умовні, оскільки вони коливаються в залежності від погодних умов року. Обліки проводилися по 6 разів на сезон, 2 рази на місяць. Всього за період з 2015 по червень 2025 рр. проведено понад 170 обліків.

Дослідженню підлягали водні плеса, зарості очерету та чагарників, луки, агрокосистеми, деревні насадження, а також прилегла міська зона вздовж водойм у межах м. Житомир та його околиць. Під околицями міста ми розуміємо прилеглі приміські села (Сонячне, Тетерівка, Іванівка, Слобода-Селець, Світін). На маршрутах проводили облік птахів і фотографування. Використовували загальноприйняті методики обліку водоплавних птахів – маршрутний метод, облік з однієї точки. Чисельність птахів цілеспрямовано не визначали. Переміщення по маршруту здійснювали пішки та за допомогою велосипеда. Для достовірності визначення деяких видів також використовували метод провокування на голос за допомогою аудіозаписів голосів птахів на мобільному телефоні з блютуз-колонкою. На маршруті враховували всіх птахів на даній території. Обліки проводили за різних погодних умов, при яких видимість, можливість для пересування обліковців і поведінка птахів суттєво не впливали на їх результати. Для спостережень використовували бінокль 10×50 і дзеркальний фотоапарат Nikon з об'єктивами 70–350 мм та 150–600 мм.

Птахів визначали за книгою «Птахи фауни України: польовий визначник» (Фесенко, Бокотей, 2002) та за допомогою телефонного додатку Merlin Bird ID by Cornell Lab. Систематика та латинські наукові назви птахів подані за «Анотованим списком» (Фесенко, Бокотей, 2007).

Результати

У м. Житомир та його околицях зареєстровано 168 видів птахів, з них 9 занесені до Червоної книги України¹: чорний лелека (*Ciconia nigra*), гоголь (*Bucephala clangula*), скопа (*Pandion haliaetus*), чорний шуліка (*Milvus migrans*),

Фото 1. Великий норець на гнізді. 6.07.2019 р., кар'єр цегельного заводу. Тут і далі фото О.М. Марцуна.
Photo 1. Great Crested Grebe on the nest.

орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), зміїд (*Circaetus gallicus*), сірий журавель (*Grus grus*), великий грицик (*Limosa limosa*) і сірий сорокопуд (*Lanius excubitor*).

До гніздової орнітофауни ми відносимо 107 видів, інші зустрічаються під час міграції, зимуючі або літуючі. Гніздування птахів, занесених до Червоної книги України, в Житомирі та його околицях не зафіксоване, за виключенням сірого сорокопуда, який є імовірно гніздовим видом.

По птахів досліджуваного регіону наведена коротка характеристика в анотованому списку видів.

Анотований список видів птахів м. Житомир та його околиць

Гагара чорношия (*Gavia arctica*). Рідкісний пролітний вид. 26.10.2022 р. 2 ос. було зафіксовано на р. Тетерів поблизу гирла р. Кам'янка. 24.05.2023 р. 1 ос. спостерігали на оз. Мельком (О. Гаврилук).²

Гагара червоношия (*G. stellata*). Рідкісний пролітний вид. Голос одного птаха чули 6.10.2024 р. на р. Тетерів у гідропарку (Д. Ткачов).³ Зимова зустріч 1 ос. 8.12.2023 р. на маршруті № 10 (Р. Черничко, особ. повід.).

Норець малий (*Tachybaptus ruficollis*). Малочисельний гніздовий і зимуючий вид. Щорічно в межах Крошенського ставка гніздиться 2–3 пари, 1 пара – на оз. Мельком. На р. Тетерів нижче Корбутівської дамби щорічно зимують 3–5, на маршруті № 9 – до 8, на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» – до 23 птахів (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського).

Норець великий (*Podiceps cristatus*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно в межах Крошенського ставка гніздиться 5–6 пар, 3 – на Соколовському ставу, 2–3 – на кар'єрі цегельного заводу поблизу міського полігону твердих відходів (фото 1). Іноді зустрічається на зимівлі: маршрут № 10 – 1 ос. 8.12.2023 р. (Р. Черничко, особ. повід.).

Баклан великий (*Phalacrocorax carbo*). Малочисельний пролітний і зимуючий вид. 3.04.2019 р. пара великих бакланів відпочивала та полювала на Крошенському

¹ Список для IV видання затверджений наказом № 29 Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 29.01.2021 р.

² <https://www.inaturalist.org/observations/163523982>

³ <https://www.inaturalist.org/observations/246002422>

ставу. 17.03.2023 р. згря з 15 ос. відмічена на р. Тетерів у гідропарку. 27.01.2024 р. згря бакланів (6 ос.) літала над Крошенським ставом. 25.02.2024 р. в гідропарку спостерігалися зграї пролітних птахів, що летіли над р. Тетерів у східному напрямку. Зграї понад 10 ос. трималися на р. Тетерів поблизу с. Слобода-Селець взимку 2023/2024 рр., а в січні 2025 р. їх там було понад 50 ос. У січні – лютому 2025 р. згря бакланів близько 30 ос. трималася на о-ві Даниловський навпроти гідропарку. Чисельність збільшується.

Бугай (*Botaurus stellaris*). Рідкісний імовірно гніздовий вид. Щороку за голосом відмічається 1–2 вокалізуючих самці серед очерету на Крошенському ставу. В останні роки чисельність скоротилась, у 2024 р. їх тут не фіксували.

Бугайчик (*Ixobrychus minutus*). Малочисельний гніздовий вид. Щорічно в межах Крошенського ставу гніздиться 2–3 пари, 1–2 – на кар'єрі цегельного заводу. На Крошенському ставу щорічно в період спостережень відмічалися вокалізуючі самці, також у серпні 2023 р. спостерігали 3 молодих птахів.

Чапля сіра (*Ardea cinerea*). Малочисельний гніздовий і зимуючий вид. Поодиноких чапель фіксували в різні роки у гніздовий період на годівлі на р. Тетерів, Крошенському ставу та р. Кам'янка. Колонія сірої чаплі розташована на правому березі р. Тетерів у районі Корбутівського водосховища. У 2024 р. в ній гніздилосся щонайменше 60 пар Р. Черничко, особ. повід.). 12.02.2023 р. 1 ос. відмічена на водоймі у Крошенському парку, також було знайдено одного мертвого птаха за 300 м у каналі, що впадає в р. Крошенка. В теплу зиму 2024 р. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» нараховано 12 птахів (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського). Пара чапель спостерігалась 18.01.2025 р. на Крошенському ставу, 19.01.2025 р. – 1 ос. на р. Тетерів поблизу с. Слобода-Селець.

Чапля біла велика (*Egretta alba*). Малочисельний пролітний і зимуючий вид. Поодинокі особини зустрічалися на р. Кам'янка протягом зими 2022/2023 рр. і на Крошенському ставу в січні 2024 р. Групи птахів відмічені на прольоті 8.04.2022 р. Взимку 2023 р. при низькому рівні води на маршруті № 9 спостерігали від 1 до 4 ос., на маршруті № 10 – поодиноких птахів (Р. Черничко, особ. повід.). Пару чапель бачили на Крошенському ставу в січні 2025 р.

Лелека білий (*Ciconia ciconia*). Звичайний гніздовий вид. Гнізда розміщені переважно на околицях міста у приватній забудові. Постійне гніздо білого лелеки знайдено неподалік від р. Крошенка на перетині вул. Северина Наливайка та Петра Калнишевського, 2 жилих гнізда є північніше вул. Андріївської, 3 жилих гнізда – в с. Сонячне (передмістя Житомира). У с. Станишівка – щонайменше 2 жилих гнізда (Р. Черничко, особ. повід.). Лелеки часто харчуються на полігоні твердих відходів.

Лелека чорний (*C. nigra*). Рідкісний пролітний і літуючий вид. 1 ос. відмічена на р. Тетерів поблизу маслозаводу «Рудь» 8.06.2021 р. Також були повідомлення в мережі Фейсбук про зустрічі виду в період травня – червня 2021 р. 6.04.2025 р. спостерігали 1 ос., яка пролетіла над оз. Мельком.

Гуменник (*Anser fabalis*). Малочисельний пролітний вид. Зграї цих птахів зрідка пролітають транзитом навесні в міграційний період. 14.03.2020 р. згря з понад 20 ос. помітили над Крошенським ставом. У 2015–2018 рр. зграї зустрічалися на прольоті значно частіше.

Гуска сіра (*A. anser*). Відома одна зустріч 2 ос. 5.02.2023 р. на маршруті № 9 поблизу пішохідного мосту (Р. Черничко, особ. повід.).

Гуска білолоба велика (*A. albifrons*). Малочисельний пролітний вид. Зграї зрідка пролітають транзитом навесні в міграційний період. 2.04.2021 р. згря з понад 50 ос. зафіксована над Крошенським ставом. У 2015–2018 рр. зграї зустрічалися на прольоті значно частіше.

Гуска єгипетська (*Alopochen aegyptiaca*). У період з осені 2018 р. до весни 2019 р. 1 ос. спостерігали в різних місцях на р. Тетерів, імовірно втікач із неволі.

Лебідь-шипун (*Cygnus olor*). Малочисельний гніздовий і зимуючий вид. Щорічно на весняному прольоті відмічали 2–3 ос. на Крошенському ставу. Сім'ю із 6 лебедів восени 2022 р. спостерігали на Соколовському ставу та оз. Мельком. Шипуни зимують на р. Тетерів. 3.03.2024 р. пару лебедів спостерігали на оз. Мельком, яка протягом весни – літа 2024 р. вивела 7 пташенят. Сім'я лебедів на оз. Мельком трималась і взимку 2024/2025 рр., пара птахів трималася взимку 2024/2025 рр. на Соколовському кар'єрі. Взимку від 1 до 6 ос. спостерігаються в районі гідропарку (маршрут № 10) та до 4 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського).

Лебідь-кликун (*C. cygnus*). Рідкісний пролітний вид. 1 пролітну особину спостерігали на кар'єрі цегельного заводу 25.03.2024 р.

Крижень (*Anas platyrhynchos*). Звичайний вид, який зустрічається в усі пори року. Відмічений на всіх водоймах у гніздовий період, зимує на незамерзаючих плесах щорічно. Найбільшу чисельність у січні 2025 р. спостерігали на р. Тетерів у районі гідропарку – близько 700 ос., поблизу с. Слобода-Селець – близько 500 ос. і на Крошенському ставку – до 300 ос. У січні 2024 р. на маршруті № 5 одночасно зафіксовано скупчення в 1100 ос. (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського). У січні – лютому 2025 р. чисельні зграї крижнів (близько 1000 ос. кожна) зимували на р. Тетерів у районі гідропарку та с. Слобода-Селець, Крошенському ставку та Соколовському кар'єрі. Чисельність збільшується.

Чирок-тріскунець (*A. querquedula*). Малочисельний пролітний вид у весняний період. Декілька особин зустрічається щорічно на весняному прольоті у квітні на Крошенському ставку.

Чирок-свистунець (*A. crecca*). Рідкісний зимуючий вид. Одну особину спостерігали на зимівлі в сезон 2019/2020 рр. у зграї крижнів на Крошенському ставу. В січні 2022 р. пару птахів бачили на р. Тетерів поблизу Шодуарівського парку. В січні 2024 р. виявлено по 2 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» та маршруті № 9 (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського).

Свищ (*A. penelope*). Малочисельний пролітний вид у весняний період, іноді зимує. Двох свищів спостерігали в

березні 2019 р. та квітні 2020 р.: 1 ос. трималась у невеликій пролітній зграї крижнів на Соколовському кар'єрі та 1 ос. – на р. Тетерів біля гідропарку. Взимку 2024 р. зустріли 2 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського). У березні 2025 р. зграю з 8 ос. спостерігали на Крошенському ставу, а у квітні 2025 р. – 10 ос. на оз. Мельком.

Широконоска (*A. clupeata*). Рідкісний пролітний вид. 18.03.2023 р. 4 ос., а у квітні 2025 р. – 1 ос. спостерігали на оз. Мельком. Відома зустріч 20.03.2024 р. одного птаха на маршруті № 10 (Р. Черничко, особ. повід.).

Шилохвіст (*A. acuta*). Рідкісний пролітний вид. 18.03.2023 р. 2 пролітних птахів спостерігали на оз. Мельком у змішаній зграї з крижнями.

Чернь червоноголова (*Aythya ferina*). Малочисельний пролітний вид у весняний період. Зграя із 20 ос. зафіксована у квітні 2018 р. на Крошенському ставу. 18.03.2023 р. 4 птахи відмічені на кар'єрі цегельного заводу. У квітні 2025 р. 8 ос. спостерігали на оз. Мельком.

Чернь чубата (*A. fuligula*). Рідкісний пролітний і зимуючий вид. У жовтні – листопаді 2022 р. 1 ос. трималася на кар'єрі цегельного заводу. 18–25.03.2023 р. 5 ос. відмітили на оз. Мельком. 5.01.2025 р. 1 ос. бачили на р. Тетерів у районі гідропарку.⁴ У квітні 2025 р. 8 птахів спостерігали на оз. Мельком.

Гоголь (*Bucephala clangula*). Рідкісний зимуючий вид. У січні – лютому 2021 р. 5 птахів зустрічали на р. Тетерів. Інші спостереження: 8.12.2023 – 18 ос. на маршруті № 10 та 15.01.2024 р. – 6 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського), 27.02.2025 р. 1 ос. – нижче Корбутівської дамби на р. Тетерів, 1.03.2025 р. – 1 ос. на маршруті №10.

Крохаль великий (*Mergus merganser*). Рідкісний зимуючий вид. 1 ос. спостерігали 1.01.2019 р. на ставках очисних споруд (спільно з В. Кіпіані та А. Сімоном).

Луток (*M. albellus*). Рідкісний зимуючий вид. 21.01.2024 р. 3 самки бачили на р. Тетерів поблизу впадіння р. Кам'янка. По 1 ос. спостерігали 5.01.2025 р. на р. Тетерів у гідропарку та 1.03.2025 р. – на маршруті № 10.

Мандаринка (*Aix galericulata*). Рідкісний зимуючий вид. 2.03.2019 р. пару спостерігали на ставку в с. Новогуйвинське серед крижнів.

Скопа (*Pandion haliaetus*). Рідкісний пролітний вид. Одну особину спостерігали 28.04.2019 р. на Крошенському ставу.

Осоїд (*Pernis apivorus*). Рідкісний пролітний вид. 14.06.2025 р. спостерігали 1 ос. на північній околиці міста.

Яструб малий (*Accipiter nisus*). Малочисельний осілий вид. Щорічно під час спостережень відмічаються 1–2 ос. за день у різні сезони.

Яструб великий (*A. gentilis*). Малочисельний зимуючий вид. Періодично зустрічається під час спостережень з пізньої осені до весни над р. Тетерів. 11.02.2022 р. птах був помічений у місті в районі Крошня. 28.01.2024 р. молоду особину спостерігали над Крошенським ставом,

Фото 2. Зміїд. 31.03.2019 р., оз. Мельком.
Photo 2. Short-toed Eagle.

25.01.2025 р. 1 ос. бачили в польоті над Крошенським ставом.

Канюк звичайний (*Buteo buteo*). Малочисельний гніздовий, мігруючий і зимуючий вид. Під час полювання птахи постійно зустрічаються на околицях міста.

Зміїк (*B. lagopus*). Рідкісний зимуючий вид. Один птах був зафіксований над долиною р. Крошенка 23.01.2019 р.

Лунь очеретяний (*Circus aeruginosus*). Малочисельний гніздовий вид. Щорічно на Крошенському ставу та оз. Мельком гніздиться по 1 парі.

Лунь польовий (*C. cyaneus*). Рідкісний пролітний вид. 4.04.2023 р. спостерігали 1 ос. біля оз. Мельком.

Шуліка чорний (*Milvus migrans*). Рідкісний пролітний вид. Поодиноких птахів спостерігали: 4.05.2022 р. – над Крошенським ставом, 28.05.2024 р. – поблизу полігону твердих відходів, 5.04.2025 р. – в с. Гадзинка.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Рідкісний зимуючий вид. 15.01.2024 р. бачили 1 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського). 2.01.2025 р. дорослий птах полював на крижнів на р. Тетерів у гідропарку, після невдалої атаки він полетів уверх по течії.

Зміїд (*Circaetus gallicus*). Рідкісний пролітний вид. 4.04.2016 р. 1 ос. спостерігали у зграї звичайних мартинів (*Larus ridibundus*) у місті, 31.03.2019 р. бачили 1 пролітну особину поблизу оз. Мельком (фото 2).

Підорлик малий (*Aquila pomarina*). Рідкісний пролітний вид. 13.04.2025 р. спостерігали 1 ос. біля оз. Мельком та 1 ос. на північній околиці міста.

Боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*). Малочисельний гніздовий і рідкісний зимуючий вид. Птахи із гніздовою поведінкою спостерігалася в районі Крошня (вул. Покровська), вул. Довженка та вул. Перемоги, де боривітри гніздяться на горищах багатоповерхівок. Молоді птахи періодично фіксуються в середмісті. 28.12.2024 р. 1 ос., яка полювала, спостерігали на північній околиці міста.

Підсоколик великий (*F. subbuteo*). Рідкісний пролітний вид. 1 ос. спостерігали 3.05.2023 р. біля оз. Мельком.

Куріпка сіра (*Perdix perdix*). Малочисельний осілий вид. Зграйки по 10–15 ос. фіксувалися взимку 2010–

⁴ <https://www.inaturalist.org/observations/257478882>

Фото 3. Перепілка. 19.06.2025 р., північна околиця м. Житомир.

Photo 3. Common Quail.

2016 рр. поблизу Крошенського ставка та на північній околиці міста. Чисельність зменшується.

Перепілка (*Coturnix coturnix*). Малочисельний імовірно гніздовий вид (фото 3). 1–2 вокалізуючих самці відмічаються щорічно у прилеглих до міста агроландшафтах. 24.06.2023 р. вночі голос самця чули на стадіоні Житомирського агротехнологічного коледжу. Чисельність зменшується.

Фазан (*Phasianus colchicus*). Малочисельний імовірно гніздовий вид. З березня по травень 2024 р. періодично зустрічали птахів на північній околиці міста.

Журавель сірий (*Grus grus*). Малочисельний пролітний вид. Щорічно в період спостережень невеликі зграї (до 30 ос.) зустрічали над р. Тетерів та р. Кам'янка під час весняного та рідше осіннього прольоту. 18.04.2024 р. зграю з близько 20 ос. бачили в польоті поблизу кар'єру цегельного заводу. В березні 2019 р. пару птахів періодично спостерігали поблизу оз. Мельком.

Лиска (*Fulica atra*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно в межах Крошенського ставка гніздиться 10–12 пар, 2–3 – на Швиридському ставу, 3–4 – на Генеральських ставках на Богунії, 5–6 – у кар'єрі цегельного заводу. Відомі зустрічі в зимовий період на р. Тетерів: 15.01.2023 р. – 1 ос. на маршруті № 9 і 3 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського), січень – лютий 2025 р. – 6 ос. на Соколовському кар'єрі.

Пастушок водяний (*Rallus aquaticus*). Малочисельний гніздовий і зимуючий вид. Щорічно відмічається на Крошенському ставу (фото 4). В зимовий період 2–3 ос. спостерігаються в місці, де в р. Крошенка впадає каналізаційна труба стічних вод. Зафіксований на р. Тетерів 15.01.2023 р. – 1 ос. на маршруті № 9 та 1 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського).

Курочка водяна (*Gallinula chloropus*). Звичайний гніздовий і зимуючий вид. Щорічно в межах Крошенського ставка гніздиться 4–5 пар, 2 пари відмічали на Вільському ставку. Взимку 2023/2024 рр. на Крошенському ставку в районі Крошенського парку зимувало 3 ос., у грудні 2024 – лютому 2025 рр. спостерігали 8 ос. Зафіксована на

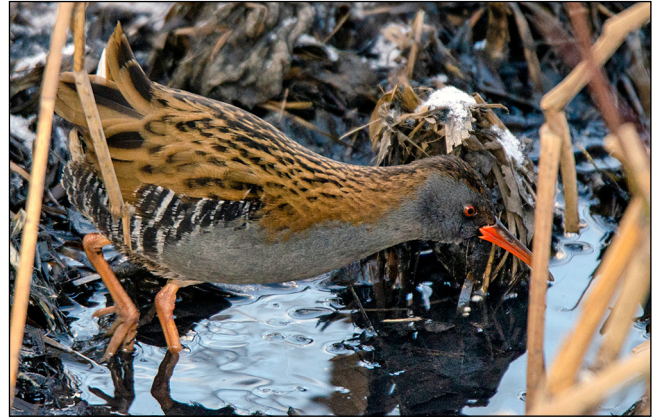

Фото 4. Водяний пастушок. 16.02.2025 р., Крошенський став.

Photo 4. Winterring Water Rail.

р. Тетерів 15.01.2023 р. – 1 ос. на маршруті № 5 та 2 ос. на ділянці «Гребля Паперової фабрики – Слобода-Селець» (особ. повід. Р. Черничко, М. Весельського).

Погонич малий (*Porzana parva*). Малочисельний імовірно гніздовий вид (фото 5). Щорічно на Крошенському ставу відмічається 2–3 птахи, також 1 ос. спостерігали на кар'єрі цегельного заводу 20.05.2024 р.

Деркач (*Crex crex*). Малочисельний імовірно гніздовий вид. У лучних біотопах у долині р. Крошенка на північ від Крошенського дачного масиву щорічно відмічається 2–3 вокалізуючих самці, 1–2 – поблизу очисних споруд на південно-східній околиці міста. Мертвого деркача було знайдено на східній околиці міста 22.09.2024 р.⁵ Чисельність зменшується.

Чайка (*Vanellus vanellus*). Малочисельний пролітний та імовірно гніздовий вид. Щорічно зустрічається в невеликій кількості на прольоті у весняний період. Територіальну поведінку спостерігали 30.03.2024 р. на північній околиці міста. В минулому (до 2015 р.) селився в долині р. Крошенка. Чисельність зменшується.

Перевізник (*Actitis hypoleucos*). Малочисельний пролітний вид у весняний період. Кілька разів зустрічали поодиноких птахів: 18.04.2019 р. – на Крошенському ставу, 3.05.2020 р. – поблизу Корбутвської греблі на р. Тетерів навпроти скелі Голова Чацького, 26.08.2024 р. – на р. Тетерів нижче Корбутвської дамби, 13.04.2025 р. – на оз. Мельком.

Бекас (*Gallinago gallinago*). Рідкісний імовірно гніздовий вид. У квітні 2019 р. самця, який токував, неодноразово зустрічали поблизу оз. Мельком.

Грицик великий (*Limosa limosa*). Малочисельний пролітний вид. 6.04.2025 р. бачили 5 ос. на оз. Мельком.

Турухтан (*Philomachus pugnax*). Малочисельний пролітний вид. У квітні – травні 2025 р. постійно спостерігали 5–6 ос. на оз. Мельком.

Коловодник лісовий (*Tringa ochropus*). Малочисельний пролітний вид. Зустрічається щорічно на весняній міграції. 28.03.2024 р. 3 птахів спостерігали на північній околиці міста скраю калюжі на полі.

⁵ <https://www.inaturalist.org/observations/243299652>

Фото 5. Малий погонич. 15.06.2025 р., північна околиця м. Житомир.
Photo 5. Little Crake.

Коловодник болотяний (*T. glareola*). Малочисельний пролітний вид. У квітні – травні 2025 р. постійно спостерігали 2 ос. на оз. Мельком.

Коловодник великий (*T. nebularia*). Малочисельний пролітний вид. У квітні – травні 2025 р. постійно спостерігали 3 ос. на оз. Мельком.

Коловодник ставковий (*T. stagnatilis*). Рідкісний пролітний вид. 5.04.2025 р. спостерігали 1 ос. на ставку в с. Гадзинка.

Побережник чорногрудий (*Calidris alpina*). Рідкісний пролітний вид. 3.05.2025 р. спостерігали 1 ос. на оз. Мельком.

Зуйок малий (*Charadrius dubius*). Малочисельний пролітний вид. У квітні – травні 2025 р. постійно спостерігали 4–5 ос. на оз. Мельком.

Вальдшнеп (*Scolopax rusticola*). Рідкісний пролітний вид. 5.04.2018 р. 1 ос. спостерігали в польоті в середмісті, 2.10.2021 р. 2 ос. – на просіці в Богунському лісництві.

Мартин звичайний (*Larus ridibundus*). Звичайний пролітний і малочисельний гніздовий вид. Щорічно в період весняної міграції відмічається 100–200 ос. на Крошенському ставу та до 300 ос. на кар'єрі цегельного заводу поблизу полігону твердих відходів. 10–30 пар щорічно гніздяться на Крошенському ставу. Чисельність колонії змінюється в різні роки, у 2019–2020 рр. вона взагалі зникла та поновилась у 2023 р.

Мартин жовтоногий (*L. cachinnans*). Звичайний пролітний і малочисельний літучий вид. Щорічно на весняному прольоті зустрічається у великій кількості на кар'єрі цегельного заводу поряд із полігоном твердих відходів. Невеликі групи розміром 10–50 ос. проникають і на Крошенський та Швиридський стави, де неодноразово фіксувались під час спостережень. Періодично зустрічається взимку на р. Тетерів (23.01.2020 р., 18.02.2021 р.), та Крошенському ставу (25.01.2025 р.). Літучих птахів близько 10 ос. спостерігали в червні – липні 2023 р. на кар'єрі цегельного заводу.

Мартин чорнокрилий (*L. fuscus*). Малочисельний пролітний вид. Щорічно на весняному прольоті зустрічається 20–50 ос. на кар'єрі цегельного заводу поряд із полігоном твердих відходів.

Фото 6. Зозуля. 4.05.2019 р., Крошенський став.
Photo 6. Cuckoo.

Мартин сивий (*L. canus*). Малочисельний пролітний вид. Щорічно на весняному прольоті зустрічається 2–4 ос. на кар'єрі цегельного заводу поряд із полігоном твердих відходів. У незначній кількості від 1 до 3 ос. відмічений на зимівлі (Р. Черничко, особ. повід.).

Крячок річковий (*Sterna hirundo*). Малочисельний пролітний і літучий вид. Зустрічається в невеликій кількості (2–3 ос.) на р. Тетерів, оз. Мельком та Крошенському ставу.

Крячок чорний (*Chlidonias nigra*). Малочисельний пролітний і гніздовий вид. Щорічно на гніздуванні зустрічається до 10 пар на Крошенському ставу. Чисельність колонії коливається в різні роки, так у 2022 р. гніздилися 5 пар, у 2023 р. – 3, у 2024 р. колонію не спостерігали.

Крячок білощокий (*Ch. hybrida*). Малочисельний пролітний і літучий вид. Ці птахи часто залітають під час полювання на Крошенський став, кар'єр цегельного заводу та Силікатний кар'єр.

Припутень (*Columba palumbus*). Чисельний гніздовий вид. Припутні щорічно гніздяться на деревах у долинах річок Тетерів, Кам'янка, Лісова та Крошенка, а також у паркових насадженнях і дворах міста. Чисельність збільшується.

Голуб сизий міський (*C. livia*). Звичайний осілий вид. Зустрічається у великій кількості в середмісті, мешкає на горіщах багатоповерхівок.

Горлиця садова (*Streptopelia decaocto*). Малочисельний осілий вид. Птахи гніздяться у приватному секторі забудови, на Старому бульварі та Соборному майдані. Чисельність зменшується.

Зозуля (*Cuculus canorus*). Малочисельний гніздовий вид. Постійно під час спостереження у весняно-літній період відмічаються вокалізуючі самці на околицях міста (фото 6).

Сова вухата (*Asio otus*). Малочисельний осілий вид. Гніздо з виводком було знайдено у старому саду в долині р. Крошенка 10.05.2019 р. Щорічно на території Житомирського агроєкологічного коледжу на туях зимує 3–6 вухатих сов.

Сич хатний (*Athene noctua*). Малочисельний осілий вид. Голоси 2 ос. постійно чули в нічний час протягом зимового періоду у 2022–2025 рр. поблизу насосної станції

на вул. Героїв Чорнобиля та спостерігали 2 ос. в нічний час 23.01.2025 р.

Дрімлюга (*Caprimulgus europaeus*). Рідкісний пролітний вид. 9.05.2019 р. 1 ос. спостерігали на північно-східній околиці міста поблизу с. Світин.

Серпокрилець чорний (*Apus apus*). Звичайний гніздовий вид. Серпокрильці гніздяться в багатопверхівках середмістя, харчуються переважно на околицях міста.

Рибалочка голубий (*Alcedo atthis*). Малочисельний гніздовий і зимуючий вид. Гніздиться в урвищах по берегах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова, а також зустрічається на Генеральських ставках і на ставку в Ботанічному саду Житомирського національного агроекологічного університету. Взимку у 2021–2024 рр. спостерігали на зимівлі на Крошенському ставу, р. Кам'янка та р. Лісова.

Бджолоїдка золотиста (*Merops apiaster*). Малочисельний гніздовий вид. Колонія з 6 ос. знайдена поблизу р. Крошенка у невеличкому піщаному кар'єрі у 2018 р. У червні 2020 р. внаслідок несанкціонованого видобутку піску місцевими жителями нори бджолоїдок було зруйновано. Зустрічається на Силікатному кар'єрі, кар'єрі цегельного заводу та оз. Мельком. Чисельність зменшується.

Одуд (*Upupa epops*). Малочисельний гніздовий вид. Постійно зустрічається поблизу оз. Мельком та в долині р. Тетерів, а також постійно гніздиться в яблуневому саду на північній околиці міста.

Крутиголовка (*Jynx torquilla*). Малочисельний гніздовий вид. Зустрічається в долині р. Тетерів, р. Кам'янка та р. Лісова у прилеглих лісах.

Дятел сирійський (*Dendrocopos syriacus*). Звичайний осілий вид. Зустрічається на присадибних ділянках у приватному секторі забудови, рідше – в парках і скверах.

Дятел строкатий великий (*D. major*). Звичайний осілий вид. Зустрічається в лісах на околицях міста, в Шодуарівському парку, гідропарку.

Дятел строкатий середній (*D. medius*). Звичайний осілий вид. Зустрічається в Шодуарівському парку та Гідропарку.

Дятел строкатий малий (*D. minor*). Звичайний осілий вид. Зустрічається в лісах на околицях міста.

Дятел сивий (*Picus canus*). Малочисельний осілий вид. Зустрічається в долині р. Тетерів, р. Кам'янка та поблизу оз. Мельком.

Дятел чорний (*Dryocopus martius*). Малочисельний осілий вид. Зустрічається в долині р. Тетерів та р. Лісова у прилеглих лісах.

Ластівка сільська (*Hirundo rustica*). Звичайний гніздовий вид. Гнізда птахів знаходили у приватній забудові. Ластівок постійно спостерігали над водоймами та полями у весняно-літній період.

Ластівка міська (*Delichon urbica*). Звичайний гніздовий вид. Колонії цих ластівок знайдені в багатьох місцях у середмісті на багатопверхівках, часто під балконами. Птахів постійно спостерігали над водоймами та полями в весняно-літній період.

Ластівка берегова (*Riparia riparia*). Малочисельний гніздовий вид. Колонія з близько 20 нірок була побудована навесні 2024 р. на березі оз. Мельком у піщаному обриві на місці нелегального видобутку піску.

Жайворонок польовий (*Alauda arvensis*). Малочисельний гніздовий вид. У період 2018–2024 рр. фіксувалися поодинокі зустрічі вокалізуючих самців поблизу оз. Мельком та на полях. Чисельність зменшується.

Жайворонок лісовий (*Lullula arborea*). Малочисельний гніздовий вид. У весняний період протягом 2023–2024 рр. спостерігали птахів у токовому польоті поблизу оз. Мельком.

Плиска біла (*Motacilla alba*). Звичайний гніздовий вид. Часто зустрічається в середмісті, а також поблизу водойм із весни до осені.

Плиска жовта (*M. flava*). Малочисельний гніздовий вид. У гніздовий період 3–4 пари відмічали постійно на північній околиці міста.

Плиска гірська (*M. cinerea*). Одна зустріч взимку 2022 р. на р. Тетерів нижче паперової фабрики (М. Весельський, особ. повід.).

Плиска жовтоглова (*M. citreola*). Рідкісний пролітний вид. 6.04.2025 р. спостерігали 1 ос. на оз. Мельком.

Щеврик лісовий (*Anthus trivialis*). Малочисельний гніздовий вид. Постійно 1–2 пари спостерігали поблизу оз. Мельком у весняно-літній період.

Щеврик польовий (*A. campestris*). Рідкісний гніздовий вид. До 2016 р. зустрічався в долині р. Крошенка.

Сорокопуд терновий (*Lanius collurio*). Звичайний гніздовий вид. Зустрічається в долині р. Крошенка в чагарниках на північній схід від Крошенського ставка. 19.06.2022 р. гніздо з яйцями знайдено поблизу Монумента Слави (Корбутівка).

Сорокопуд сирій (*L. excubitor*). Рідкісний імовірно гніздовий вид. 9.05.2019 р. та 28.01.2020 р. 1 ос. спостерігали на північно-східній околиці міста поблизу с. Світин.

Іволга (*Oriolus oriolus*). Звичайний гніздовий вид. Постійно зустрічається у гніздовий період у долинах річок Кам'янка та Лісова.

Шпак звичайний (*Sturnus vulgaris*). Звичайний гніздовий вид. У весняний та пізньолітній період великі зграї цих птахів збираються на ночівлю в заростях очерету на берегах Крошенського ставка. Гніздиться у приватному секторі. Велика кількість шпаків оселяється у старому яблуневому саду на північній околиці міста.

Сойка (*Garrulus glandarius*). Звичайний осілий вид. Часто зустрічається в Шодуарівському парку, гідропарку, а також у середмісті.

Сорока (*Pica pica*). Звичайний осілий вид. Часто зустрічається в середмісті.

Грак (*Corvus frugilegus*). Звичайний осілий вид. Великі зграї граків у зимовий період (понад 1000 ос.) щоденно пролітають у напрямку міського полігону твердих побутових відходів зранку та повертаються назад увечері.

Галка (*C. monedula*). Звичайний осілий вид. Зустрічається у змішаних зграях разом із граками, часто в середмісті.

Ворона сіра (*C. cornix*). Звичайний осілий вид. Часто зустрічається в середмісті. Птахи харчуються по берегах водойм.

Крук (*C. corax*). Звичайний осілий вид. Постійно фіксується в польоті на околицях міста. У гніздовий період

2020 р. в сосновому лісі поблизу Соколовського кар'єру було знайдено гніздо.

Омелюх (*Bombycilla garrulus*). Звичайний зимуючий вид. Пролітні зграйки птахів кожної зими спостерігаються в тому числі в середмісті або на деревах на околицях. Чисельність у різні роки коливається. Іноді птахів спостерігали тривалий час навесні. Так, зграю з понад 100 ос. відмітили 11.05.2019 р. та зграю з 30 ос. – 28.04. 2021 р. У 2025 р. перші зграйки спостерігали в місті з початку лютого.

Кропивник (*Troglodytes troglodytes*). Звичайний зимуючий вид. Щорічно 3–4 ос. зустрічаються поблизу Крошенського ставка, 1–2 ос. – поблизу гирла р. Кам'янка.

Тинівка лісова (*Prunella modularis*). Рідкісний зимуючий і пролітний вид. 2 ос. спостерігали 4.04.2020 р. в Богунському районі на присадибній ділянці. Відома одна зимова зустріч: 1 ос. А. Сімон зустрів 2.01.2020 р. на південній околиці міста.⁶

Кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides*). Звичайний гніздовий вид. На Крошенському ставу у квітні 2023 р. зафіксовано 3 пари.

Очеретянка велика (*Acrocephalus arundinaceus*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається на Крошенському ставу та кар'єрі цегельного заводу.

Очеретянка ставкова (*A. scirpaceus*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається на всіх водоймах міста.

Очеретянка чагарникова (*A. palustris*). Малочисельний гніздовий вид. 2–3 пари щорічно гніздяться на Вільському ставку.

Очеретянка лучна (*A. schoenobaenus*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається на Крошенському ставу.

Кропив'янка сіра (*Sylvia communis*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається на Крошенському ставу і в долинах р. Кам'янка та р. Лісова.

Кропив'янка прудка (*S. curruca*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається на Крошенському ставу і в долинах річок Кам'янка та Лісова.

Кропив'янка чорноголова (*S. atricapilla*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається на Крошенському ставу і в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collybita*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно зустрічається у весняно-літній період всюди, де є деревно-чагарникова рослинність. Часто трапляється під час весняних та осінніх міграцій.

Вівчарик жовтобровий (*Ph. sibilatrix*). Звичайний гніздовий вид. Часто у весняно-літній період трапляється в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Вівчарик весняний (*Ph. trochilus*). Малочисельний гніздовий вид. Періодично у весняно-літній період трапляється в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Золотомушка жовточуба (*Regulus regulus*). Звичайний пролітний і зимуючий вид. Щорічно спостерігається

Фото 7. Синьошийка. 28.12.2018 р., Крошенський став.
Photo 7. Wintering Bluethroat.

під час осінніх і весняних міграцій у соснових лісах у долинах р. Тетерів та р. Лісова.

Золотомушка червоночуба (*R. ignicapilla*). Рідкісний пролітний вид. 3.11.2024 р 1 ос. спостерігали в гідропарку.

Мухоловка білошия (*Ficedula albicollis*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно зустрічається на Крошенському ставу і в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Мухоловка строката (*F. hypoleuca*). Малочисельний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічається в невеликій кількості в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Мухоловка сіра (*Muscicapa striata*). Звичайний гніздовий вид. Часто зустрічається в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Трав'янка лучна (*Saxicola rubetra*). Малочисельний гніздовий вид. У невеликій кількості оселяється в лучних біотопах.

Трав'янка чорноголова (*S. torquata*). Малочисельний гніздовий вид. У невеликій кількості оселяється на околицях міста.

Кам'янка звичайна (*Oenanthe oenanthe*). Малочисельний гніздовий вид. Зустрічається на околицях міста поблизу покинутих приміщень та недобудов.

Вільшанка (*Erithacus rubecula*). Звичайний гніздовий і малочисельний зимуючий вид. Щорічно відмічається 1–2 ос. на зимівлі в гирлі р. Кам'янка.

Горихвістка чорна (*Phoenicurus ochrurus*). Звичайний гніздовий вид. Птахів щорічно можна бачити поблизу будівель у середмісті.

Горихвістка звичайна (*Ph. phoenicurus*). Малочисельний гніздовий вид. Щорічно в невеликій кількості зустрічається в долинах р. Тетерів та р. Кам'янка.

Соловейко східний (*Luscinia luscinia*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно зустрічається у весняно-літній період на Крошенському ставу, кар'єрі цегельного заводу і в долинах р. Кам'янка та р. Лісова.

Синьошийка (*L. svecica*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно у весняно-літній період зустрічаються 2–4 пари на Крошенському ставу. У грудні 2018 р. – січні 2019 р. молодий птах був виявлений на зимівлі поряд зі стоком каналізаційних вод на Крошенському ставу (фото 7).

⁶ <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=037801486>

Фото 8. Самець ялинового шишкаря. 28.02. 2017 р., Шодуарівський парк.
Photo 8. Male of Common Crossbill.

Дрізд чорний (*Turdus merula*). Звичайний гніздовий і малочисельний зимуючий вид. Зустрічається в паркових насадженнях та лісах міста. Щорічно поблизу водойм, а також у Шодуарівському парку, відмічаються зимуючі птахи.

Дрізд співочий (*T. philomelos*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно зустрічається в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Дрізд-чикотень (*T. pilaris*). Звичайний гніздовий і малочисельний зимуючий вид. Гніздиться в долинах річок Тетерів і Кам'янка. Зграї птахів щорічно кочують у середмісті та околицях взимку.

Дрізд-омелюх (*T. viscivorus*). Звичайний зимуючий вид. Щорічно зимує в долинах р. Тетерів та р. Кам'янка, де харчується плодами омели білої (*Viscum album*).

Синиця вусата (*Panurus biarmicus*). Звичайний осілий вид. Щорічно спостерігали в заростях очерету в долині р. Крошенка та поблизу оз. Мельком у різні пори року.

Синиця довгохвоста (*Aegithalos caudatus*). Звичайний осілий вид. Щорічно зустрічається в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова.

Ремез (*Remiz pendulinus*). Звичайний гніздовий вид. Щорічно по 2–5 пар зустрічається на оз. Мельком та Крошенському ставу.

Синиця велика (*Parus major*). Звичайний осілий вид. Постійно фіксується під час обліків у середмісті, парках і скверах.

Синиця блакитна (*P. caeruleus*). Звичайний осілий вид. Постійно фіксується під час обліків. Чисельність значно менша, ніж у попереднього виду.

Синиця чорна (*P. ater*). Малочисельний осілий вид. Постійно фіксується під час обліків у гідропарку та в сонових насадженнях поблизу оз. Мельком.

Синиця чубата (*P. cristatus*). Малочисельний гніздовий вид. Найчастіше зустрічається у хвойних насадженнях поблизу оз. Мельком, у гідропарку та у хвойному лісі в долині р. Лісова.

Гаїчка болотяна (*P. palustris*). Звичайний гніздовий вид. Постійно спостерігали в деревних біотопах у долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова. Звичайний вид у гідропарку.

Пухляк (*P. montanus*). Звичайний гніздовий вид. Зустрічається рідше, ніж болотяна гаїчка. Спостерігали в долині р. Лісова та поблизу оз. Мельком.

Повзик (*Sitta europaea*). Звичайний осілий вид. Зустрічається в долинах річок Тетерів, Кам'янка та Лісова. Досить чисельний у гідропарку.

Підкоришник звичайний (*Certhia familiaris*). Звичайний осілий вид. Зустрічається щорічно в лісах і парках міста.

Горобець польовий (*Passer montanus*). Звичайний осілий вид. Часто зустрічається в середмісті.

Горобець хатній (*P. domesticus*). Звичайний осілий вид. Здебільшого зустрічається у приватному секторі. Чисельність зменшується.

Зеленяк (*Chloris chloris*). Звичайний гніздовий, пролітний і малочисельний зимуючий вид. Невеликі зграйки щорічно відмічаються в зимовий період, часто зустрічається під час весняного прольоту.

Щиглик (*Carduelis carduelis*). Звичайний осілий вид. Відмічається в різні сезони року щорічно.

Чиж (*Spinus spinus*). Звичайний зимуючий вид. Чисельні зграї птахів зустрічаються під час зимових кочівель.

Костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*). Звичайний гніздовий і малочисельний зимуючий вид. Поодинокі птахи щорічно залишаються на зимівлю, де харчуються в середмісті насінням ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*).

Зяблик (*Fringilla coelebs*). Звичайний гніздовий вид. Часто фіксується під час весняних і осінніх міграцій, досить чисельний вид, зустрічається в міських парках і гідропарку.

В'юрок (*F. montifringilla*). Малочисельний пролітний вид. Зграйки птахів, змішані з коноплянками, зябликами або зелєнками, періодично спостерігаються на весняному та осінньому прольоті.

Снігур (*Pyrrhula pyrrhula*). Звичайний зимуючий вид. Невеликі зграйки птахів відмічаються щорічно в середмісті й парках.

Коноплянка (*Acanthis cannabina*). Звичайний пролітний і малочисельний гніздовий вид. Зграйки птахів фіксуються переважно у весняний та осінній міграційний періоди.

Чечітка звичайна (*A. flammea*). Малочисельний зимуючий вид. В окремі роки, наприклад у 2019 р., чисельні зграї птахів зустрічаються під час зимових кочівель.

Шишкар ялиновий (*Loxia curvirostra*). Рідкісний зимуючий вид. Зустрічається рідко на зимівлі в окремі роки під час інвазій. 28.02.2017 р. зграйка птахів була помічена на ялинах у Шодуарівському парку (фото 8). 26.02.2024 р. 6 ос. у польоті спостерігали поблизу Швидського ставка.

Щедрик (*Serinus serinus*). Малочисельний гніздовий вид. Зустрічається на пустирях поблизу Крошенського ставу.

Вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*). Звичайний гніздовий і малочисельний зимуючий вид. Невеликі зграйки щорічно зустрічаються взимку на околицях міста.

Вівсянка очеретяна (*E. schoeniclus*). Малочисельний гніздовий вид. Зустрічається в заростях очерету на

оз. Мельком та рідше на Крошенському ставу. Останні роки чисельність зменшується.

Пуночка (*Plectrophenax nivalis*). Рідкісний зимуючий вид. 2.11.2019 р. 1 ос. відмічена на пляжі в гідропарку.

* * *

Наведений анований список є базою для подальших досліджень, у майбутньому завдяки більшій кількості спостережень і залученню нових спостережників він може бути розширений і переглянутий статус перебування видів.

Обговорення

Попередні дослідження орнітофауни Житомира та околиць міста стосувалися окремих територій, груп або періодів життя птахів. Нами вперше представлено анований список видів досліджуваної території, яка за час наших спостережень зазнала значних змін. Так, наприклад, лучні біоценози та агроценози на східній околиці м. Житомир були повністю забудовані Крошенським дачним масивом. Тут у минулому до 2015 р. гніздилися деркач, сіра куріпка, чайка, лучний щеврик (*Anthus pratensis*), перепілка. Місця їх гніздування повністю знищені. Також, внаслідок несанкціонованого видобутку піску, було знищено колонію бджолоїдок. Часті підпали очерету на Крошенському ставу у весняний період негативно вплинули на популяції очеретяної вівсянки, водяного пастушка, малого норця, бугая.

Рекреаційне навантаження на лісопаркову зону та водно-болотні угіддя міста призводить до непокоєння птахів, особливо в період гніздування. Надмірний фактор турбування спричиняє відлякування їх від місць гніздування, відпочинку та харчування. З іншого боку, синантропні види, такі як сіра ворона, грак, галка, сизий голуб, велика та блакитна синиці, болотяна гаїчка, повзик, а також водоплавні – крижень і лебідь-шипун отримують вигоду від масових скупчень людей у рекреаційних зонах. Тут вони масово одержують підгодовлю, часто недоречну та шкідливу. Ще одною проблемою м. Житомир, як і будь-якої урбоєкосистеми, є безпритульні тварини. Свійські і здичавілі коти та собаки часто полюють на птахів і розоряють їхні гнізда.

Незважаючи на велике антропогенне навантаження в місцях спостереження (близькість міської приватної забудови та сміттєзвалища, скид неочищених стічних вод, велика кількість відпочиваючих у рекреаційних зонах, підпали очерету та трави, браконьєрство тощо) водойми та деревні насадження м. Житомир і його околиць слугують птахам важливим місцем гніздування, харчування й відпочинку під час міграцій, а часто й місцем зимівлі. Тому доцільним було б припинення на цій території незаконної господарської діяльності та певне обмеження фактору турбування у гніздовий період з метою покращення якості середовища існування водно-болотних птахів і збереження біорізноманіття, регулювання чисельності

бродячих котів і собак, еколого-просвітницька робота серед населення щодо недопустимості турбування птахів та правильної підгодовлі.

Подяки

Автори статті висловлюють щирю вдячність Р. Черничко, М. Весельському, Д. Ткачову, О. Гаврилюку за можливість використання їхніх даних, а також Р. Черничко за допомогу в підготовці статті.

ЛІТЕРАТУРА

- Буднік О.В., Власенко Р.П. (2012): Динаміка чисельності та порівняльна характеристика птахів парків Житомира. - Біологічні дослідження – 2012. 39-41.
- Бурчак-Абрамович М.О. (1928): Про де-яких цікавих птахів Волині. - Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. 5: 213-224.
- Весельський М.Ф., Цицора В.К. (2004): Зимова орнітофауна Житомира за результатами обліків в 1994–2004 рр. - Облік птахів: підходи, методики, результати: зб. наук. статей Другої Міжнародної науково-практ. конф. (26–30 квітня 2004 р.). Житомир. 124-127.
- Гавриць Г.Г., Бабич О.Г. (2004): Особливості орнітогеографічного районування Полісся і Лісостепу України у зв'язку з завданнями вивчення авіафауни. - Облік птахів: підходи, методики, результати. Зб. наук. статей Другої Міжнародної науково-практ. конф. (26–30 квітня 2004 р.). Житомир. 17-21.
- Демідова М.В., Мельниченко Р.К. (2015): Динаміка весняної чисельності граків (*Corvus frugilegus* Linnaeus, 1758), що гніздяться в Житомирі. - Біологічні дослідження – 2015. 81-83.
- Демідова М.В., Мельниченко Р.К., Федоренко А.О. (2012): Поширення та біологія розмноження грака у Житомирі. - Біологічні дослідження – 2012. 47-48.
- Жежерін В.П. (1962): Про поширення деяких рідкісних та нечисленних видів птахів Українського Полісся. - Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. 31: 104-109.
- Зимарова А. (2015): Видовий склад та особливості просторового розподілу воронових птахів (Corvidae) у місті Житомирі. - Наук. вісник Східноєвропейського національного ун-ту імені Лесі Українки. Біол. 2: 51-56.
- Кесслер К.Ф. (1851): Птицы воробьиные. - Тр. комиссии высочайше утвержд. при имп. ун-те Св. Владимира для описания губерний Киевского учебного округа: Подольской, Волинской, Киевской, Черниговской и Полтавской. К. 1-136.
- Кесслер К.Ф. (1853): Птицы голенастые и водяные. - Тр. комиссии высочайше утвержд. при имп. ун-те Св. Владимира для описания губерний Киевского учебного округа: Подольской, Волинской, Киевской, Черниговской и Полтавской. К. 2: 1-101.
- Ковальчук Л.П., Власенко Р.П. (2010): Орнітонаселення парків міста Житомира. - Біологічні дослідження – 2010. 31-31.
- Мельниченко Р.К., Копейн К.І. (1994): До екології грака у Житомирі. - Мат-ли I конф. молодих орнітологів України. Чернівці. 60-62.
- Стадниченко А.П., Вискушенко А.П., Гарбар О.В. та ін. (2003): Рідкісні і зникаючі види тварин Житомирщини. Житомир: Волинь. 1-176.
- Ткачук Д.П., Максименко Ю.В. (2024): Видове різноманіття і екологія птахів лісопаркових зон м. Житомира. - Зб. тез IX Міжнародної науково-практ. конф. «Perspectives of contemporary science: theory and practice», 14–16.10.2024, Львів. 54-58.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2002): Птахи фауни України: польовий визначник. К: УТОП. 1-416.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2007): Анований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Вид. третє. К. – Львів. 1-111.
- Цемш І.О. (1936): Орнітологічні спостереження на Волині в 1932 році. - Наук. зап. Київ. держ. ун-ту. 2 (2): 375-384.
- Цицора В.К. (1995): До фенології осінньої міграції птахів в околицях Житомира. - Беркут. 4 (1-2): 98-99.